

RELIGIÓ COM A RECERCA DE SENTIT

FAUSTINO TEIXEIRA

Juiz de Fora MG, Brasil

Aquest començament del segle XXI està marcat per moltes dificultats. El gran historiador britànic Eric Hobsbawm, en la seva obra *Temps interessants* (2002), senyala que el segle XXI, continuant el funest segle anterior, un dels més violents de la història, no apunta canvis substancials, ja que comença amb "l'obscuritat del crepuscle". Temps difícils, amb catàstrofes humanes i naturals impressionants. Això genera molta desorientació, inseguretat, angoixa i depressió. Segons l'Organització Mundial de la Salut la segona causa de morbiditat del món industrialitzat serà, fins al 2020, la depressió. Un diagnòstic mesurat sobre el "malestar que acompanya la dinàmica del nostre temps, expressió també d'un "empobriment" de la vida interior".

Es fa difícil per a l'ésser humà viure en un estat d'inseguretat i sense certeses. No pot conviure en un món social sense ordenació ni significat, doncs l'exigència humana de sentit és una dada antropològica essencial. Així, en aquest temps d'opacitat, constatem el creixement de camins espirituals diversificats, com a mecanismes essencials de construcció de xarxes de sentit en un món fragmentat. Estem parlant d'"opcions espirituals", i no pas només de "religió", per ampliar el ventall i eixamplar els horitzons de les respostes trobades pels éssers humans per afrontar les amenaces d'un món fragilitzat i desencantat.

No hi ha dubte que les religions ocupen un paper singular, en tant que poderosos sistemes de símbols elaborats pels éssers humans, en l'ordenació de la realitat i en l'afirmació del sentit. Exerceixen també un paper essencial en la integració de les experiències marginals o límit, emmarcant les experiències doloroses en quadre còsmic de referència. Funcionen com un "domàs sagrat", o sigui, una protecció contra les dificultats i amenaces de la vida. Ocupen un paper important en la interpretació de situacions doloroses, ajudant les persones a afrontar el dolor. Els sociòlegs i antropòlegs, com Peter Berger i Clifford Geertz, senyalen que la religió ajuda a "localitzar" el patiment i la mort, tornant més suportables les paradoxes de l'ésser humà. No elimina la perplexitat, el mal o el patiment –ni s'ho proposa–, però intenta situar-los en un quadre referencial de sentit que produeix alleujament i seguretat. En situacions de gran patiment, res més important que trobar un significat. És

tan fonamental com la necessitat de felicitat.

La religió entra en escena per garantir el codi interpretatiu de les complexes i difícils situacions que marquen el camí quotidià dels éssers humans. Fa possible afrontar i tolerar el dolor. D'aquí la seva importància tan decisiva en els mitjans populars, que no aconsegueixen entendre el món sinó és per la porta d'entrada de la religió. El singular personatge Riobaldo, de Guimarães Rosa, en la clàssica obra *Grande Sertão: veredas* (1967), expressa bé aquest sentiment:

"És per això que es manca principalment de religió, per desencantar, per tornar en si. El resar guareix la bogeria. En general, això és el que és la salvació de l'ànima... Molta religió, amic meu! Jo no perdo ocasió de religió. Les aprofito totes. Bec aigua de tots els rius... Una de sola, per mi és poc, potser no en faci prou (...). Tot m'aquieta, em suspèn. Qualsevol ombreta em refresca".

Analitzant els espais referencials de la societat brasilera, l'antropòleg Roberto da Matta va identificar tres camps relacionals: la casa, el carrer i l'altre món. La casa, el nostre univers més proper, és on habitem i vivim; hi predominen les relacions de parentiu, amistat i gratuïtat. El carrer és l'espai on treballem i afrontem l'àrdua lluita per la vida, i l'espai regit per les lleis del mercat. Però també hi ha un altre univers relacional que és el de l'altre món, delimitat per esglésies, ermites, oratoris, sinagogues, mesquites, cementiris, etc. És un espai senyalitzat per la dinàmica de l'eternitat i de la relativitat, ple d'esperits, morts, àngels, sants, orixes, déus i dimonis. Es tracta d'un món de protecció en el qual "tot pot tenir o donar sentit". És un món d'esperances i utopies, que pot obrir portes i finestres que no apareguin en la implacable dinàmica de les lleis del mercat. És un món en el qual s'afirma la possibilitat de compensacions no realitzades en l'àmbit de la casa i del carrer, i també de rescat d'un sentit ocult, capaç d'ordenar la vida i la relació amb les coses de la vida. Tot és possible en la relació amb l'altre món. Com diu Roberto da Matta, en el llenguatge religiós, teixit a base de precis, resos, súpliques i promeses, es pot permetre a "un poble, destituït de tot, que no aconsegueix comunicar-se amb els seus representants legals... parlar, ser escoltat i rebre els déus en el seu propi cos".

En l'àmbit de les investigacions realitzades per les ciències socials es confirma que les experiències religioses en curs en els mitjans populars han suscitat una important funció de cohesió social. Tenim al Brasil els exemples de les comunitats eclesials de base (CEBs) i de les religions pentecostals i afrobrasileres, que apunten envers una dinàmica singular de reconstrucció d'un nou significat vital i a la intensificació de la qualitat de l'«ésser subjecte» o «ésser comunitat». Estudis antropològics realitzats amb segments pentecostals revelen una experiència inaugural de «generació de llaços de confiança i fidelitat pels que circulen beneficis materials i afectius, mitjançant ajuda mútua, informacions (o recomanacions) de feina o d'accés a polítiques públiques, a part de la generació d'autoestima i d'enllaços matrimonials que tendeixen a superposar relacions religioses a xarxes de parentiu» (*Ronaldo de Almeida*).

Al Brasil es constata avui que són els evangèlics els que viuen amb més radicalitat l'opció pels pobres, assolint els racons més apartats i aïllats de la societat, responent de forma efectiva als clams dels més desassistits, i promovent dinàmiques afegidores inusitades. Llaços matrimonials reconstruïts, persones que estaven al «fons del pou» i redescobreixen les ganes de viure i la brillantor en els seus ulls per tornar al seu dia a dia. Persones paralitzades per la por, el dolor i el caos, troben en els cultes un nou ànim per viure. És el que Emile Durkheim va identificar com la *força dinamogènica* de la religió, que ajuda a viure, o sigui, a enfrontar i superar les dificultats.

Aquesta energia vital i espiritual entre els pentecostals brasilers va ser analitzada per Richard Saull, un dels pares de la teologia de l'alliberament. Juntament amb el sociòleg Waldo César, va intentar identificar alguns aspectes que escapen a les tradicionals anàlisis sobre el tema, en especial el toc de l'experiència espiritual que anima els pentecostals pobres en els seus camins de fe. I és el repte d'entendre el que succeeix amb nombrosos pobres del Brasil, que en situació d'extrema precarietat «passen a conèixer una rica experiència, que no podem imaginar, de guariment i de presència salvadora de Déu». A partir d'aquí comença la reconstrucció de les seves vides. En aquesta dinàmica espiritual es processa una «transfiguració i inversió de la vida quotidiana»: els darrers del món passen a considerar-se els «primers del Senyor», els «escollits de Déu». Això també passa en altres experiències religioses,

en les quals els fidels prenen consciència que poden més. L'experiència d'alegria, pau interior, serenitat i entusiasme de viure, vivenciada en els cultes, suscita un ànim nou i acciona energies inusitades per a l'acció històrica. També en els cultes afrobrasilers, els fidels cedeixen el seu cos per la dansa dels déus, i el resultat és renovador per la vida: «Ja no són costureres, cuineres, bugaderes que ballen al so dels timbals en les nits de Bahia: és Omulu recobert de palla, Xangô vestit de vermell i blanc, lemanjá amb els seus cabells d'alga penjant. Els rostres es metamorfossegan en màscares, perden les arrugues de la feina quotidiana, desapareixen els estigmes de la vida diària, feta de preocupacions i misèries» (*Roger Bastide*).

Els estudiosos de la religió estan desafïats a ampliar la seva mirada per poder captar la complexitat que guarden aquestes experiències religioses, plenes de vitalitat, que es produeixen en l'àmbit de diverses tradicions. S'ha de reconèixer també la presència d'altres xarxes que s'insereixen en aquest fenomen del «retorn d'allò sagrat», marcat per una extraordinària plasticitat: noves alternatives de conversió, afiliació religiosa i múltiple pertinença. Es tracta del repte de prendre's seriosament el dinamisme de l'experiència religiosa amb les seves sorprenents facetes. Amb això no es vol amagar l'ambigüitat que impregna qualsevol religió històrica i concreta. També hi entren en joc les problemàtiques martingales de poder. Però quan la mirada es gira vers l'experiència concreta del fidel, l'autenticitat de la seva dinàmica de fe... l'anàlisi no pot negar ni desconsiderar una riquesa que és impressionant. Hi ha un «fervor instituent» que escapa a qualsevol possibilitat de domesticació o enquadrament institucional.

Però no només les religions produeixen sentit avui dia. Hi ha opcions espirituals significatives, no religioses, igualment molt importants. S'han d'ampliar els horitzons per captar totes els energies espirituals que produeixen experiències d'humanització. L'espiritualitat no es restringeix al domini d'allò específicament religiós. Com ve ensenyant el Dalai Lama, «l'espiritualitat té a veure sobretot amb qualitats de l'esperit humà», com la capacitat d'amor, compassió, hospitalitat, cortesia i delicadesa. No només els religiosos estan capacitats per actuar aquestes qualitats, sinó que també les poden desenvolupar, fins i tot en un grau ben alt, persones o comunitats no religioses. D'aquí la importància de parlar d'«opcions espirituals diferenciades en la recerca de sentit».